

ÇİN VE HİNDİSTAN'IN ORTA ASYA ZİRVELERİ: SON GELİŞMELER

25 Ocak 2022'de Çin, Orta Asya ülkeleriyle diplomatik ilişkilerin 30. yıldönümü münasebetiyle sanal bir zirveye ev sahipliği yapmıştır. İki gün sonra, 27 Ocak'ta Hindistan da diplomatik ilişkilerin 30. yıldönümünü kutlamak için tüm Orta Asya liderleri ile bir araya gelmiştir. Her iki sanal zirveye de Kazakistan, Kırgızistan, Tacikistan, Özbekistan ve Türkmenistan devlet başkanları katılmıştır. Çin ve Hindistan arasındaki geleneksel rekabet göz önüne alındığında, çıkışın iki zirve toplantısı, Orta Asya bölgesindeki nüfuz rekabeti ile birlikte daha geniş jeopolitik rekabet eksenini altında değerlendirilmektedir.

Çin Devlet Başkanı Xi Jinping, konuşmasında bölgenin stratejik önemini vurgulayarak, başarılı iş birliği örnekleri olarak petrol ve doğal gaz taşımacılığı projeleri de dâhil olmak üzere bağlantı alanında uygulanan projelerden bahsetmiştir. Çin'in Orta Asya bölgesi ile mevcut iş birliğini geliştirmeye olan ilgisini yeniden teyit ederek, daha sonra görüşülecek olan yeni kalkınma alanları önermiştir.

Hindistan Başbakanı Narendra Modi, Hindistan'ın dış politikasında "genişletilmiş komşuluk" politikası çerçevesinde Orta Asya bölgesinin önemine vurgu yapmıştır. Başbakan Modi konuşmasında, bölgesel diyalogun önemine ve Hindistan ile Orta Asya devletlerinin liderleri arasındaki ilk zirve toplantısının sembolik yönüne değinmiştir. Aslında Başkan, Orta Asya devlet başkanlarını 2022 Hindistan Cumhuriyet Günü'ne baş konuklar olarak katılmaya davet etmiştir. Ancak COVID-19 vakalarının artması nedeniyle etkinlik ertelenmiştir. Bununla birlikte, Hindistan'ın Orta Asya liderleriyle bir araya gelme niyeti, bölgeye verilen stratejik önem göstergesi olarak değerlendirilebilir.

Çin-Orta Asya Zirvesi sırasında, Başkan Xi, hükümetin karşılıklı yarar sağlayan iş birliğini derinleştirmek için "Çin+Orta Asya" dışişleri bakanları toplantı formatı dâhilinde çalışmaya devam edeceğini doğrulamıştır. Bu arada Hintli lider, zirve formatının devlet başkanları ile kurumsallaştırılmasını ve zirvenin 2 yılda bir yapılmasını önermiştir. Ayrıca Ticaret ve Kültür Bakanlarının olağan toplantılarının yanı sıra Milli Güvenlik Kurulları toplantısının da düzenli olarak yapılmasını teklif etmiştir. Bu girişimleri koordine etmek için Yeni Delhi'de Hindistan - Orta Asya Zirvesi Sekreterliği kurulacaktır.

Her iki zirvede de stratejik iş birliği alanları arasında bağlantıya değinilmiştir. Başkan Xi, petrol ve gaz boru hatları da dâhil olmak üzere uygulanan ulaşım projelerine övgüde bulunmuştur. Başkan Xi, Çin-Kırgızistan-Özbekistan demiryolu projesinin yanı sıra Çin-Orta Asya Doğal Gaz Boru Hattı'nın D kısmının inşasının hızlandırılmasını dile getirmiştir. Başbakan Modi de konuşmasında bölge ile bağlantıya özel önem verirken,

doğrudan bağlantı eksikliğinin ikili ticaretin artmasının önünde büyük bir engel oluşturduğunu ifade etmiştir. Modi, mal ve hizmetlerin serbest dolaşımı sürecinin hızlandırılmasına katkıda bulunacak Çabahar Limanı'nda bir Ortak Çalışma Grubu kurulmasını önermiştir. Orta Asya ve Hindistan arasındaki ikili ekonomik etkileşimi artırmak için önümüzdeki 30 yıl için bölgesel bağlantı ve iş birliği için bir yol haritası da önerilmiştir.

Her iki zirvenin de gündeminde bölgesel güvenliğin yer aldığı söylemek mümkündür. Taliban'ın yönetimi devralmasından bu yana bölgenin istikrarı, tüm devletlerin parçası olduğu Şanghay İşbirliği Örgütü mekanizmaları da dâhil olmak üzere çeşitli platformlarda görülmektedir. Çin lideri, bölgesel güvenliği ağırlıkla güçlendirmek için ortak operasyonları ve tatbikatları daha da geliştirme çağrısında bulunurken terörizm, aşırılıkçılık ve ayrılıkçılıkla mücadele konusundaki kararlılığını yinelemiştir. Çin, Afganistan'a acil insani yardım sağlayan ilk ülkeler arasında yer almıştır. Afganistan'ın Taliban tarafından ele geçirilmesi, bir yandan batı sınırlarının, diğer yandan Kuşak ve Yol projesine yönelik güvenlik riskleri nedeniyle Çin'in güvenliğini tehdit etmektedir.

Başbakan Modi de aynı şekilde bölgesel güvenlik ve refahı zirvenin ana hedefleri olarak tanımlamıştır. Modi, Afganistan konusunda Kıdemli Memurlar Düzeyinde bir Ortak Çalışma Grubu kurulmasını teşvik etmiştir. Bu, temel olarak aşırılıkçılığın yayılması, terörizm, uyuşturucu kaçakçılığı, göç ve diğer sorunlar olmak üzere Afganistan'dan gelen risklerle ilgili konularda faaliyet gösterecektir. Hindistan, Afganistan'ın istikrarsızlık sorunları konusunda Orta Asya bölgesi ile aktif olarak iş birliği yapmaktadır. Kasım 2021'de Hindistan, Orta Asya Savunma Bakanları'nın yanı sıra Rusya ve İran'dan Bakanlar'ın katıldığı Afganistan'daki çok boyutlu kriz konusundaki Bölgesel Güvenlik Diyalogu'na ev sahipliği yapmıştır. Hindistan-Orta Asya Diyalogu'nun Dışişleri Bakanları Düzeyindeki üçüncü toplantısında Afganistan meselesine de değinilmiştir. Hindistan için, Taliban, İslamcı grupların yayılmasını tehdit ederek isyanı artırmaktadır. Ayrıca İran'ın Çabahar Limanı ile öngörülen bağlantının Afganistan topraklarından geçmesi nedeniyle Orta Asya bölgesi ile bağlantı projelerini tehdit etmektedir. Genel olarak, Özbekistan, Tacikistan ve Türkmenistan'ın sınır komşusu olduğu Afganistan'daki istikrarsızlık, güvenliğin korunmasında ortak bir bölgesel yaklaşım bulmak için Orta Asya bölgesi ile yakın çalışmayı zorunlu kılmaktadır.

Orta Asya ile ticareti artırmak, hem Çin'in hem de Hindistan'ın en önemli öncelikleri arasında yer almaktadır. Çin, Orta Asya devletleri ile ticaret hacmini 2030 yılına kadar 70 milyar

dolara çıkarmayı planlamaktadır. Çin Ticaret Bakanı, Çin ile Orta Asya arasındaki ticaretin son 30 yılda 100 kattan fazla arttığını ve Çin'in doğrudan yatırımının 14 milyar dolara aştığını bildirmiştir. Ayrıca, Çin Devlet Başkanı, sanayi ve yatırım iş birliği forumlarının yanı sıra Çin ve Orta Asya ülkeleri arasında e-ticaret iş birliği konusunda bir diyalog mekanizması kurmayı önermiştir. Bu arada Hindistan, 2020'de 3 milyar dolara ulaşan mevcut ticaret hacmi ile ticaret faaliyetlerini genişletmeyi de teşvik etmektedir. Ticaret Bakanları Toplantısı, ticaret etkileşimini artırmayı amaçlarken, Hindistan, Avrasya Ekonomik Birliği ile ticaret akışlarını artırmaya da katkıda bulunacak olan serbest ticaret anlaşması üzerinde müzakereler yürütmektedir.

Zirve sırasında Başkan Xi, Çin'in önümüzdeki üç yıl içinde geçim kaynakları programlarını desteklemek için Orta Asya ülkelerine 500 milyon dolarlık hibe yardımı ve kendi kendine gelişen kalkınma yeteneklerini güçlendirmek için 5.000'den fazla kapasite geliştirme semineri sağlayacağını duyurmuştur. Çin, gençler için 1.200 adet devlet bursu tahsis edecek olup, Orta Asya ülkelerinde Konfüçyüs Enstitüleri ve Konfüçyüs Derslikleri açmaya öncelik verecektir. Ayrıca 2022'de Çin, Orta Asya devletlerinde tıp merkezlerini destekleyecek olup, söz konusu ülkelerde 50 milyon doz aşılık ek yardım göndermeyi planlamaktadır. Bu tür girişimleri koordine etmek için yeni bir Çin-Orta Asya sağlık endüstrisi ittifakı önerilmiştir.

Öte yandan Hindistan, halklar arasındaki temaslara da dikkat çekmektedir. Bu hususta Hindistan, Orta Asya'lı diplomatlar ve gençler için profesyonel eğitim programları sunmayı hedeflemektedir. Yeni Delhi, her yıl Orta Asya ülkelerinden 100 kişilik bir gençlik grubuna ev sahipliği yapmayı planlamaktadır. Hindistan, 2020'de Orta Asya'daki altyapı, enerji, bilişim ve tarım projeleri için 1 milyar dolarlık Kredi Hattı açmanın yanı sıra Orta Asya'lı öğrenciler için eğitim fırsatlarını genişleteceğini duyurmuştur.

Genel olarak Çin ve Hindistan, Orta Asya bölgesi ile ilişki kurarken aynı hedefleri benimsemiştir. Ortalama piyasa koşulları ve fakat büyük enerji ihracatı potansiyeli ile bölge stratejik bir jeopolitik konuma sahiptir. Orta Asya, bölgesel güvenlik ve istikrarın korunmasında da hayati bir öneme sahiptir. Hem Çin hem de Hindistan, farklı ölçek ve hacimlerde olsalar da, zirve sırasında bir kez daha ticaret ve ekonomi, bölgesel güvenlik ve halklar arası temaslara gibi üç ana iş birliği alanına vurgu yapmıştır. Orta Asya devletleri, çok vektörlü diplomasi çerçevesinde, Orta Asya bölgesinin Çin ve Hindistan politikasında yükselişini memnuniyetle karşılamaktadır. Bu arada zirveler, bölgeye verilen önemi ortaya koyarak, amaçlanan hedeflerin kolaylaştırılmasına ve iş birliğinin yeni bir düzeye taşınmasına katkıda bulunmuştur.

Yazar Albina Muratbekova,

Avrasya Araştırma Enstitüsü, Kazakistan

Politika, Dış İlişkiler ve Güvenlik

- Kazakistan Cumhurbaşkanı Kasım Comart Tokayev, Rusya'ya düzenlediği ziyarette Rus mevkidaşı Vladimir Putin ile bir görüşme gerçekleştirdi. Cumhurbaşkanları, bölgesel düzeyde ikili ilişkilerin gelişmesi, temel konularda iletişim ve çok taraflı temasların başarılı bir şekilde geliştiğini kaydettiler. Cumhurbaşkanları görüşmede, eğitim alanındaki iş birliğine özel önem vererek Rusya'nın önde gelen üniversitelerinin Kazakistan'daki şube ağının genişletilmesi konusunda anlaşmaya vardılar (Kazinform, 10.02.2022).
- Anlaşmalar uyarınca Özbekistan ve Kazakistan Cumhurbaşkanları, ülkeler arası Parlamentolar Arası İşbirliği Konseyi'nin yakın zamanda kurulmasına ilişkin bir anlaşma imzaladılar. Kazak Parlamentosu Başkanı Yerlan Koşanov, söz konusu Konsey'in yasama düzeyi de dahil olmak üzere parlamentolar arasındaki etkileşime yeni bir ivme kazandıracağını vurguladı. Konsey'in tüm anlaşmaların uygulanmasında parlamentolararası birliğin etkinliğini artıracak ve iki ülke arasındaki stratejik ortaklığı güçlendireceğini de ifade etti. (Kun.uz, 10.02.2022).
- Moskova'da, Kolektif Güvenlik Anlaşması Örgütü (KGAÖ) üyesi devletlerin parlamentolarındaki komitelerin başkanlarının katıldığı bir çalışma toplantısı yapıldı. Etkinliğin katılımcıları KGAÖ'nün kolektif güvenlik sistemi ve Ermenistan'ın dönem başkanlığındaki 2022 yılı boyunca öne çıkan önemli konuları görüştüler. Ayrıca, ortak etkinlikler düzenlenmesi konusundaki etkileşim meselelerine odaklandılar (Odkb-csto.org, 10.02.2022).
- Özbekistan Cumhurbaşkanı Şavkat Mirziyoyev, Pakistan İslam Cumhuriyeti Başkanı İmran Han ile bir araya geldi. Liderler, farklı alanlarda daha fazla iş birliği ve Termez-Mezar-ı Şerif-Kabil-Peşaver demiryolu projesinin uygulanmasına ilişkin beklentileri ve planları ele aldılar. Taraflar, bir önceki toplantının başarılı geçmesinden duydukları memnuniyeti dile getirmenin ardından üst düzey ve liderler arasındaki toplantıların takviminin belirlenmesi ile iş birliklerinin daha da güçlendirileceğini ifade ettiler (Centralasia.haberler, 07.02.2022).
- Türkmenistan Merkez Seçim Komisyonu, 12 Mart'ta yapılacak erken cumhurbaşkanlığı seçimleri için hazırlıklara başladı. Bu açıklama öncesinde Cumhurbaşkanı Berdimuhamedov, Halk Maslahatı'nda (parlamentonun üst meclisi) yaptığı açıklamada, ülkenin kalkınmasında yeni bir aşamada kamu yönetimine giden yolun genç liderlere verilmesi gerektiği fikrini memnuniyetle karşıladığını belirtti. Cumhurbaşkanı ayrıca, gelecekte Halk Maslahatı başkanlığına ana görevi olarak görmeyi planladığını da dile getirdi (Türkmen.haberler, 12.02.2022).
- Azerbaycan ile Türkiye arasında 15 Haziran 2021'de Şuşa'da imzalanan "Türkiye Cumhuriyeti ile Azerbaycan Cumhuriyeti Arasında Müttefiklik İlişkileri Hakkında Şuşa Beynanesi"nin onaylanmasının uygun bulunduğu dair kanun, Resmi Gazete'de yayımlandı. Belge, Türkiye ile Azerbaycan arasındaki iş birliğine odaklanmakta ve siyasi ve askeri alanlarda ortak eylemler için bir çerçeve sunmaktadır (Anadolu Ajansı, 12.02.2022).

Ekonomi, Finans ve Enerji

- Kazakistan, kripto para madenciliğinin düzenlenmesi için tam teşekküllü bir çözüm paketi geliştirmeyi ve vergilendirme getirmeyi planlamaktadır. Hükümet, ülkedeki tüm madencilik çiftliklerini kayıt altına alarak kontrol edecektir. Ülkedeki yasadışı kripto çiftliklerinin yıllık 1.4 gigawatt elektrik kullandığını ve bunun da resmi olarak faaliyet gösteren madencilerin kullandığından iki kat fazla olduğunu bildirdi. Kazakistan, %18'lik küresel madencilik hacmi ile Amerika Birleşik Devletleri'nden sonra ikinci sırada yer alırken Rusya üçüncü sırada yer almaktadır (Qazaq TV, 10.02.2022).
- Beyaz Rusya reel ekonomik sektörü toplamda 2021 yılında 8.7 milyar dolarlık yabancı yatırım çekti. Rusya toplam yatırımlar içerisindeki %42.6'lık pay ile ilk sırada yer alırken onu Ukrayna (%15.2) ve Güney Kıbrıs (%13.9) takip etti. Ülkeye yapılan doğrudan yabancı yatırımların miktarı ise 6.6 milyar dolara ulaştı. Beyaz Rusya'daki ticari kuruluşların yurtdışındaki yatırımları ise 5.9 milyar dolar oldu. Dış yatırımların %80'i Rusya'ya yönlendirilirken Ukrayna ve Güney Kıbrıs'ın payları %4.9 ve %2.4 oldu (BelTA, 11.02.2022).
- Özbekistan Enerji Bakanlığı'na göre, Özbekistan doğalgazdan sıvıya dönüştürme üretim tesisi (GTL) tesisinde elektrik üretimi için bir tesis faaliyete geçirildi. Söz konusu tesis, tüm işletmenin çalışması için gerekli elektriği üretmeye başlayacaktır. Ayrıca, Özbekistan ulusal şebekesine 45 MW'a kadar ve toplamda 90 MW'a kadar ek elektrik tedarik edecektir. Özbekistan GTL'sinin toplam maliyeti 3.42 milyar dolar olarak gerçekleşti (UzReport, 07.02.2022).
- Kırgızistan İstatistik Komitesi Dış Ticaret Dairesi Başkanı Gülsara Süleymanova 2021 yılında ülkenin ticaret hacminin 7.2 milyar dolar olduğunu bildirdi. Bu rakam 2020 yılı ile karşılaştırıldığında %27 artış olup ihracat miktarı %15.9 azalırken ithalatta ise %49.8 yükseliş gerçekleşmiştir. Ülkenin, Avrasya Ekonomik Birliği üyeleri ile gerçekleştirmiş olduğu ticaret hacmi 2020 yılına göre %40.5 artarak 3.4 milyar dolara yükselmiştir (Kabar, 10.02.2022).
- Azerbaycan'ın İran Büyükelçisi Ali Alizade'nin açıklamasına göre Türkmenistan, İran üzerinden Azerbaycan'a doğal gaz arzını artırabilir. Şu anda taraflar müzakereleri yürütmektedir. Azerbaycan, projenin bölgesel iş birliğinin gelişmesine katkıda bulunmasını hedeflemektedir. Daha önce İranlı yetkililer, İran üzerinden Azerbaycan'a Türkmen gazı arzı hacminin yılda 15 milyar metreküpe çıkarılabileceğini belirtmişlerdi. Halihazırda Azerbaycan İran üzerinden yılda 2 milyar metreküp Türkmen gazı satın almaktadır (Orient, 10.02.2022).
- Türkiye Cumhuriyeti'nin Azerbaycan Büyükelçisi Cahit Bağcı geçtiğimiz günlerde gazetecilere Türkiye ile Azerbaycan arasındaki ticaret cirosunun 15 milyar dolara ulaşmasını planlandığını bildirdi. Hali hazırda ticaret cirosu 4 milyar dolara aşmış durumdadır. Bağcı Azerbaycan'da Türk girişimcilerin 5.000 kayıtlı şirketi olduğunu kaydetti. Bu şirketler Azerbaycan'da hizmet, turizm, sağlık ve gıda alanlarında çalışarak ticaretin gelişmesine katkıda bulunmaktadır (AzerNews, 12.02.2022).

Toplum ve Kültür

- Türk Devletleri Teşkilatı Aksakallar Konseyi Heyeti 12. toplantısı İstanbul'da gerçekleştirildi. Toplantıda üyeler, Türkistan'da "TURAN" isimli özel bir ekonomik bölge oluşturulması ve "Türk Dünyası Vizyonu 2040" konsept belgesinin hayata geçirilmesini görüştüler. Konsey, Türk devletleri arasındaki iş birliğini daha da güçlendirmeyi amaçlamaktadır (Qazaqtv.com, 11.02.2022).
- Bosna Hersek'in Stari Grad kenti Belediye Başkanı İbrahim Hadzibajric'e TÜRKSOY tarafından ünlü Kazak şair ve filozofu Abay'ın 175. yıldönümü dolayısıyla Abay Madalyası verildi. TÜRKSOY Genel Sekreteri Düsen Kaseinov, Saraybosna'nın 38. Kış Festivali vesilesiyle Bosna Hersek ziyareti çerçevesinde madalyayı teslim etti. Hadzibajric, TÜRKSOY Genel Sekreteri Kaseinov'a ziyareti ve madalya için teşekkürlerini ifade ederek TÜRKSOY ile Bosna Hersek arasındaki verimli iş birliğini sürdürme isteğini dile getirdi (Turksroy.org, 10.02.2022).
- Rusya İçişleri Bakanlığı'nın açıklamasına göre, Özbekistan'dan gelen göçmenler, 2021'de Rusya'da verilen çalışma izni (patent) sayısında birinci sırada yer aldı. Toplamda, 2021 yılında 2.221.826 patent verilmiş olup, bunların 1.31 milyonu Özbekistan vatandaşlarına, 787 bini Tacikistan vatandaşlarına ve 65 bine yakını Azerbaycan vatandaşlarına verilmiştir. Ukrayna ve Moldova vatandaşlarına verilen çalışma izinleri sırasıyla 37 bin ve 17 bindir (Avesta.tj, 07.02.2022).
- Kazakistan Cumhuriyeti Ekoloji, Jeoloji ve Tabii Kaynaklar Bakanı Serikkali Brekeşev, Özbekistan Cumhuriyeti Su Kaynakları Bakanı Şavkat Hamraev ile bir toplantı gerçekleştirdi. Toplantıda Sır Derya nehrinin orta ve alt kesimlerindeki su yönetimi durumunun iyileştirilmesine yönelik ortak önlemler görüşüldü. Toplantının sonucu olarak Şardara rezervuarına daha fazla suyun gönderilmesi ve Dostik bölgeler arası kanaldan düzenli olarak su temini için ortak önlemler alınması konusunda anlaşmalara varıldı (Avesta-news.kz, 10.02.2022).
- Azerbaycanlı ve Türk sinematografırlar İkinci Karabağ Savaşı hakkında bir film çekmeyi kabul ettiler. Bu konu Bakü'deki Nizami Sinema Merkezinde düzenlenen basın toplantısında görüşüldü. Toplantıya film projesinin yönetmeni Selahattin Sancaklı ile ekibin geri kalanı da katıldı. Söz konusu filmin, yönetmenin Azerbaycan'daki ikinci film projesi olacak olup film çekimlerinin yaz aylarında başlaması planlanmaktadır (Azernews.az, 12.02.2022).
- Rusya Eğitim ve Bilim Bakanlığı'nın açıklamasına göre, Türkmenistan, Rusya ile Gençlik Öğrenci Değişimlerine aktif olarak katılan on ülkeden biri oldu. Ocak 2022'de Rus üniversitelerinde 30.6 bin Türkmen öğrenci okudu. İlk on ülke arasında Çin, Beyaz Rusya, Mısır, İran, Kazakistan, Kırgızistan, Moğolistan, Türkmenistan ve Özbekistan bulunmaktadır. Değişim sürecine katılan 10.4 bin öğrenciyle listede ilk sırada Çin yer almaktadır (Turkmenportal.com, 09.02.2022).